

Carlos García de las Bayonas Abelleira

UNIVERSITAT DE SEVILLA

Graduat en Humanitats (menció en Història) (2016) i Màster en Gestió i Recerca del Patrimoni Cultural (2019) per la Universitat de Deusto i la Universitat Complutense de Madrid, respectivament. Actualment desenvolupa la seva tesi doctoral en antropologia social sobre la memòria col·lectiva i el sentit de comunitat en el barri d'El Cerro del Águila, a Sevilla, a la universitat d'aquesta ciutat. Les seves línies de recerca

principals són l'estudi de la memòria històrica/democràtica i els processos de patrimonialització i de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial.

Paraules clau: Cerro del Águila, El Cerro del Águila, Dimarts Sant, imatge d'identificació, comunitat de barri, patrimoni cultural immaterial

Palabras clave: Cerro del Águila, Martes Santo, imagen de identificación, comunidad de barrio, patrimonio cultural inmaterial

Key words: Cerro del Águila, Holy Tuesday, identification image, neighbourhood community, intangible cultural heritage

Dimarts Sant a El Cerro del Águila (Sevilla)

Procés de construcció d'una imatge d'identificació intralocal

Introducció

En l'època de les identitats «glocalitzades», el barri constitueix un referent de proximitat que, ja sigui pel «gir subjectivista» a les CC.SS. destacat per Lindón (2007) o per la importància, precisament, del barri com a escenari d'identificació, producció i reproducció cultural (García Canclini, 2006), està suscitant un

interès renovat, almenys pel que fa a l'antropologia urbana. Certament, l'efecte de la lògica neoliberal i de l'influx de la globalització, pel que fa a la construcció de les identitats urbanes, ha revertit directament tant en la dimensió social com en la simbòlica de les nostres ciutats i, sobretot, dels nostres barris. Això explica que els nous estudis sobre les representacions socials urbanes, els imaginaris col·lectius o la memòria compartida, entre altres, tinguin el barri com a punt de partida.

El concepte de barri i el seu ús com a categoria analítica, però, comporten una sèrie de complicacions relacionades, fonamentalment, amb la seva pròpia definició, els seus límits espacials i la seva identitat. D'una banda, el barri pot referir-se tant a aspectes físics com socials. En cap dels dos casos, els criteris per a la seva delimitació són exactes i, sovint, resulta impossible establir una correspondència entre la demarcació administrativa, l'espai urbà delimitat o la percepció subjectiva dels

Aquest article s'emmarca dins de la recerca etnogràfica realitzada a El Cerro del Águila, Sevilla, entre el 2019 i el 2020, al voltant de la memòria col·lectiva, el sentit de comunitat i els processos de patrimonialització de les imatges d'identificació d'aquest barri. En concret, el present article es centra en la construcció de la celebració del Dimarts Sant com a imatge d'identificació i expressió de la col·lectivitat més representativa del barri, posant l'accent principalment en la rellevància de les dimensions social i simbòlica del ritual, així com en la seva condició de patrimoni cultural immaterial del barri.

Este artículo se enmarca dentro de la investigación etnográfica realizada en El Cerro del Águila, Sevilla, entre 2019 y 2020, en torno a la memoria colectiva, el sentido de comunidad y los procesos de patrimonialización de las imágenes de identificación de dicho barrio. En concreto, el presente artículo está centrado en la construcción de la celebración del Martes Santo como imagen de identificación y expresión de la colectividad más representativa del Cerro, haciendo especial hincapié en la relevancia de las dimensiones social y simbólica del ritual, así como en su condición de patrimonio cultural inmaterial del barrio.

This article is part of the ethnographic research carried out in El Cerro del Águila, Seville (Spain), between 2019 and 2020, around collective memory, the sense of community and the processes of patrimonialisation of identification images of the aforementioned neighbourhood. More specifically, this article focuses on the construction of the celebration of Holy Tuesday as an identification image, and the most representative community expression of El Cerro, placing special emphasis on the relevance of the ritual's social and symbolic dimensions, as well as its status of intangible cultural heritage in the neighbourhood.

habitants. D'altra banda, la noció de barri pot ser ambigua i diversa segons el lloc (Castells, 1979; Lewicka, 2010), en incidir en l'una o l'altra de les dues característiques esmentades, és a dir, en la seva condició d'unitat morfològica o en la seva funció social fonamentada en una suposada identitat compartida.

Tanmateix, des d'un punt de vista antropològic, el barri s'erigeix com un lloc eminentment simbòlic on totes dues dimensions, la física i la social, queden entrelaçades. Aquesta idea corroboraria l'expressat per Lefebvre (1975), per a qui el barri representa una forma d'organització concreta dins de la ciutat, el punt de transició entre la base material i les relacions socials; o per Augé (2000), qui afirma que el barri conforma una construcció concreta i simbòlica de l'espai on es desenvolupen determinades pautes de sociabilitat basades en la proximitat i el veïnatge. El barri, per tant, exerceix un paper fonamental com a espai simbòlic, però també ideològic (Lefebvre, 1974; Delgado, 2011), com a referent d'identitats socials de caràcter urbà (Mansilla, 2018).

D'altra banda, el concepte de barri està íntimament lligat al de comunitat. Durant molt de temps, a causa de l'important pes de les aportacions de l'Escola de Chicago, a les recerques etnogràfiques de caràcter urbà ha prevalgut una consideració idealista dels barris, segons la qual aquests s'equiparaven *de facto* amb una determinada comunitat (Cucó, 2004), en el sentit de *neighborhood community* que va conceptualitzar Wellman (1999). Segons aquest plantejament, els barris conformarien una unitat urbanística identificable, un sistema organitzat de relacions a una determinada escala de la ciutat i el lloc de residència d'una comunitat urbana concreta, caracteritzada per una estreta relació tant amb l'espai com amb la resta d'individus que

integren les intenses xarxes de sociabilitat de la comunitat.

Els barris, però, no constitueixen comunitats tancades ni homogènies, ni tampoc són compartiments estancs, sinó espais construïts i en constant transformació on tindrien lloc processos d'estructuració o, fins i tot, de desestructuració dels grups socials (Castells, 1979). Aquests processos compten, d'una banda, amb un vessant exogen a les dinàmiques del barri, fruit de la interconnexió de les nostres ciutats contemporànies, i, d'altra banda, amb una pulsio interna, en tant que, com dèiem, el barri és el referent més pròxim pel que fa a la construcció de les identitats socials a nivell urbà. Per això, i malgrat la tensió entre totes dues forces, cap anàlisi que parteixi de l'escala del barri «no pot iniciar-se de cap manera naturalitzant aquests llocs com externs al context que els aporta significació» (Gravano, 2004: 12).

Habitar el barri, ser d'un barri, per tant, comporta la constant (re)elaboració d'un sentit de pertinença a un espai, d'uns valors concrets i uns codis determinats basats en la relació entre les pràctiques quotidianes individuals i les formes de sociabilitat col·lec-

tiva relacionades amb les pràctiques de reproducció social. Així doncs, el barri no conformaria una comunitat a l'ús, sinó una «societat», «una mena de quadre social dens i polifacètic, a més d'una categoria simbòlica de referència social identitària, especialment per a la població local, però també per a l'exterior» (Costa, 1999: 492). Aquesta rellevància simbòlica es manifestaria, particularment, a través de les pràctiques d'expressió col·lectiva, com són els moviments socials o els rituals festius (Lorenzi, 2007; Mansilla, 2015).

Així doncs, el propòsit d'aquest article¹ és analitzar el paper de la celebració del ritual festiu del Dimarts Sant al barri sevillà d'El Cerro del Águila com a «eina simbòlica de construcció de la vida col·lectiva» (Martínez Montoya, 2004). En concret, el text incidirà en la rellevància de les dimensions social i simbòlica del ritual, posant l'accent principalment en la seva condició d'imatge d'identificació i expressió de la col·lectivitat. Per a l'anàlisi d'aquest cas s'han emprat mètodes propis del treball etnogràfic, principalment les entrevistes semiestructurades i l'observació participant. S'han inclòs al text fragments dels testimoniatges recopilats².

Vista aèria d'El Cerro del Águila (Sevilla). (15/09/2020). ELABORACIÓ PRÒPIA.

El treball també aborda la rellevància de les expressions col·lectives a nivell urbà, que es poden integrar en el concepte de patrimoni cultural immaterial, precisament per conformar fets socials de gran significació, celebrats i recreats per les persones i grups que s'hi reconeixen i identifiquen (perquè els fa sentir-se part d'una comunitat, d'un barri, en aquest cas). Als contextos urbans, aquestes expressions constitueixen, d'una banda, una resposta a la deshumanització que comporten les tendències actuals d'homogeneïtzació cultural i, de l'altra, una reivindicació de la memòria col·lectiva, capaç de construir una «comunitat afectiva» (Halbwachs, 2008) que dona al grup cohesió interna davant l'alteritat.

El procés de construcció d'una imatge d'identificació intralocal

La celebració del Dimarts Sant a El Cerro del Águila s'emmarca dins del

ritual general de la Setmana Santa sevillana. Des d'una perspectiva restrictiva i essencialista, la Setmana Santa sevillana (si bé no només aquesta) podria considerar-se una mera manifestació de la fe catòlica a través dels braços seglars de l'Església que són les germandats i confraries (Moreno, 2006). Tanmateix, tal com assenyala també Moreno (2007), la Setmana Santa sevillana constitueix un fet social integral, un gresol amb un entramat de significacions tan complex que en cap cas no es pot restringir al temps que dura la celebració ni al ritual en qüestió, sinó que s'estén al llarg de l'any tot conformant un riquíssim mosaic de significats i donant fe de la vivor d'aquesta manifestació cultural.

En concret, per a un barri com El Cerro del Águila, situat a la perifèria de la ciutat, a l'extrem sud-est, la participació de la seva germandat principal a

la Setmana Santa sevillana ha revertit directament en el procés d'identificació dels veïns i les veïnes del barri tant com habitants d'aquest com de la ciutat de Sevilla. La incorporació d'El Cerro del Águila a la festa més destacada de la capital sevillana ha suposat, d'una banda, la integració del barri tant en el seu pla social i econòmic com en el simbòlic (Almoguera i Hernández Ramírez, 1999) i, d'altra banda, la reafirmació del sentiment de pertinença a un determinat grup social o a una *communitas*, si es prefereix, és a dir, els veïns i les veïnes del barri:

El Cerro era una germandat de l'extra-extraradi que la gent es pensava que seria més una romeria que no pas una processó.³

Però, sobretot a partir [...] que la verge comencés a sortir per la Setmana Santa i quedéssim molt bé, i es veïes que el Cerro podia tenir el mateix nivell i la mateixa categoria que qualsevol altra

Pas de palhi de la Germandat d'El Cerro del Águila pels carrers del barri (14/03/2020). FERNANDO RUSO, EL ECONOMISTA

germandat, a partir d'aquí sí que et puc dir que la gent ja deia "Jo sóc del Cerro". Això va ajudar moltíssim. Vam començar a agafar categoria de debò perquè ens la donaven els altres. Es va començar a parlar bé del Cerro: "quina bona germandat, què bonica, què formals, què bé que arriba".⁴

No obstant això, el procés d'integració d'El Cerro del Águila en l'ordidura simbòlica de Sevilla ha estat fortament condicionat pel discórrer històric del barri en paral·lel al de la ciutat. La història del barri es remunta a la dècada de 1920, quan va ser traçat i parcel·lat amb l'objectiu d'acollir tant als treballadors que acudien a la capital sevillana cridats a construir l'Exposició Iberoamericana de 1929 com a les famílies que s'amuntegaven al centre de la ciutat, que aleshores patia greus problemes d'habitabilitat a causa de la saturació demogràfica. D'acord amb el plantejament dels promotors del projecte, cada família havia d'adquirir una parcel·la i construir-s'hi el seu habitatge.

El barri, que llavors es considerava una barriada de l'extraradi de la ciutat, aviat es va establir com a nucli de residència d'obrers, jornalers i treballadors assalariats (Lobo Manzano, 1974). A causa de la composició social relativament homogènia del Cerro en els seus inicis, així com a les pèssimes condicions materials de vida, a l'origen compartit dels seus habitants (molts d'ells provenien, per exemple, del medi rural andalús i extremeny) i a la marginalitat respecte a la resta de la ciutat, les xarxes familiars de suport mutu i la solidaritat comunitària van conformar la base de les relacions veïnals.

El caràcter obrer de la barriada es va accentuar, després de la Guerra Civil, amb la inauguració de la fàbrica Hilaturas y Tejidos Andaluces S.A. (d'ara endavant, HYTASA) el 1941. «La implanta-

ció industrial—en paraules d'Hernández Ramírez— va convertir l'assentament en un espai residencial més atractiu per als continus fluxos d'emigrants que, de forma sostinguda, s'instal·laven a Sevilla, així com per als sectors proletaris desplaçats dels barris tradicionals del centre històric» (1999: 59). Durant les dècades següents, El Cerro del Águila va continuar creixent demogràficament i espacial a l'empara d'HYTASA, fins a establir-se com un pol obrer de gran dinamisme (Lobo Manzano, 1974).

En el seu detallat treball sobre la influència d'HYTASA sobre El Cerro del Águila, Hernández Ramírez destaca també la relació entre la fàbrica, o millor dit, entre els càrrecs directius d'HYTASA, i la minsa burgesia del barri (composta, en la seva majoria, per industrials i comerciants) pel que fa a la constitució de les primeres germandats del Cerro. Segons aquest autor, «en el marc de repressió política vigent [durant el règim franquista], les organitzacions legals existents van ser instrumentalitzades per l'elit del barri per consolidar la jerarquia social que representava» (1999: 93).

D'aquesta manera, el 1944 es va constituir la Germandat de Glòria⁵ de Nostra Senyora dels Dolors (encara que no va ser reconeguda de manera oficial per les autoritats eclesiàstiques fins el 1955) i el 1945 ho va fer la Germandat Sacramental⁶ d'El Cerro del Águila. Ambdues institucions es van beneficiar de contribucions econòmiques directes i indirectes dels càrrecs d'HYTASA (Vega, 2002). Amb tot, la composició de totes dues germandats, a causa del seu vincle amb la fàbrica i les elits del barri, no reflectia la composició social del Cerro i tampoc no comptaven amb un vincle important amb la comunitat resident.

La relació de la junta directiva de la fàbrica amb la Germandat, en par-

ticular, i amb el barri, en general, va ser també decisiva per a la construcció d'un nou temple al Cerro. El nombre creixent d'habitants al barri va comportar la construcció d'una nova església, inaugurada el 1953. El nou temple va mantenir l'advocació de la capella primigènia a la verge de Nostra Senyora dels Dolors (1926), origen d'aquesta advocació al Cerro. La profusa devoció del barri a la verge dels Dolors, però, no implicava que cap de les dues germandats tingués una gran nòmina de germans i germanes; ans al contrari, la participació dels veïns i les veïnes era molt minsa.

L'apogeu de la devoció dels habitants del barri envers la verge dels Dolors es vivia durant la celebració de la tradicional vetlla o *velá* en què se li rendia homenatge. La *Velá* de Nostra Senyora dels Dolors va començar a celebrar-se entorn del 15 de setembre (dia d'aquesta advocació), a començaments de la dècada de 1940. De la seva celebració s'ocupava de manera indirecta la Germandat de Glòria de Nostra Senyora dels Dolors i a l'època era la festa major del barri en honor a la seva patrona. La celebració incloïa una sèrie d'activitats lúdiques, com ara concursos, competicions esportives, balls i tómboles, que conclouïen amb la processó de la imatge religiosa pels carrers del barri.

Aquesta processó va constituir durant molts anys el ritual més rellevant per als veïns i les veïnes del Cerro, que guardien els carrers i les cases amb plantes, flors, floretes de paper, banderoles i portades en honor a la verge. A més, els carrers del barri competien entre si per quin comptava amb la millor decoració (l'any següent, la verge passava en processó pel carrer guanyador) (Bermúdez Requena, 2010). La rivalitat entre carrers, que a vegades incloïa també la confrontació entre les dues

Portada, concurs de decoració i processó durant de la Velá de Nostra Senyora dels Dolors (1962/1959/1979).

ELABORACIÓ PRÒPIA A PARTIR DE L'ARXIU PERSONAL DE L. MONTOTO.

voreres d'una mateixa via, implicava una creativitat singular per part del conjunt del veïnatge que participava en aquest ritual. Els anys de més apogeu de la festa van ser les dècades de 1950, 1960 i 1970.

La celebració de la *Velá*, en general, suposava també el moment de més alleujament econòmic per a la Germandat, ja que era el moment de l'any en què més ingressos rebia, tant a través de donacions i aportacions de particulars com del sorteig dels espais per a l'establiment de les tómboles i atraccions. Tanmateix, tant la Germandat de Glòria de Nostra Senyora dels Dolors com la Germandat Sacramental d'El Cerro del Àguila van sofrir l'anomenada crisi de les germandats i confraries, que va afectar la majoria de les corporacions religioses sevillanes (Moreno, 2006) i va comportar en ambdós casos un lent declivi motivat, principalment, per la manca de recursos econòmics i l'escassa participació del barri en les activitats (més enllà de la celebració de la *Velá*) (Vega, 2002). Davant d'aquesta situació, el 1969, totes dues corporacions van decidir unificar-se en una de sola.

Malgrat això, la situació de la Germandat de Nostra Senyora dels Dolors pel

que fa al nombre de germans no va millorar. Això es deu, d'acord amb la tipologia de germandats establerta per Moreno (1985), al caràcter grupal, vertical i tancat de la Germandat de Nostra Senyora dels Dolors, que, malgrat ser una germandat de barri, no feia una tasca d'integració simbòlica d'aquest a través del vincle comú de tots els veïns i les veïnes amb la verge. Es tractava, sense embuts, d'una germandat que no representava el patrimoni col·lectiu del barri, sinó els interessos d'un determinat grup de veïns i veïnes:

*Abans no hi havia ni germandat. Germandat de què? Aquí no ha existit mai una germandat. Aquí sortia la verge l'últim diumenge de setembre, els veïns posaven quatre fanallets per guarnir els carrers, la banda de música tocava i la canalla hi anava al darrere. Això era tot*⁷

En aquells anys (parlem de mitjan segle passat), la identificació dels veïns i les veïnes del barri es fonamentava en l'aïllament d'aquest respecte de la resta de la ciutat, en la relativa homogeneïtat sociolaboral dels seus habitants, en les precàries condicions materials per a la subsistència, en les estretes xarxes de sociabilitat fonamentades en la solidaritat i el suport mutu o en la pròpia fàbrica d'HYTASA, on molts i moltes hi treballaven. Tots aquests elements

van forjar un sentiment de pertinença a una comunitat que es va associar amb una identitat social diferenciada de la resta de la ciutat.

A partir de mitjans de la dècada de 1970, però, la Germandat de Nostra Senyora dels Dolors pren un nou rumb cap a l'obertura: «*La verge tenia molta devoció, però no tenia estructura*»⁸. Diversos factors van incidir en aquest canvi de tendència: d'una banda, el suport d'HYTASA a la corporació religiosa es va reduir notablement a causa dels problemes econòmics que va començar a tenir la fàbrica, la qual cosa va comportar una reducció considerable de seves aportacions econòmiques; d'altra banda, la junta directiva de la Germandat es va adonar que, per tal de garantir la supervivència de la corporació, no només havia de buscar nous mitjans de finançament, sinó, a més, ampliar la base i comptar amb el suport del barri.

Per això, la Germandat va fer una crida a tot el Cerro perquè s'hi unissin, alertant-los del greu risc de desaparició que corria la corporació. La crida d'atenció va tenir com a resultat una ampliació de la nòmina de germans i germanes fins a superar el miler (Vega, 2002). En segon lloc, la junta directiva de la Germandat va decidir fer un pas enrere i renunciar

a l'organització de la *Velá*, la qual resultava ja inviable econòmicament per a la pròpia corporació. Gràcies a l'auge de les entitats veïnals, la *Velá* no va perdre vitalitat, ja que «juntament als tradicionals actes convocats per la Germandat, que continuava dissenyant-ne el programa de festes, les diverses entitats culturals i esportives que van anar fundant-se gradualment en aquest període també es van sumar a l'organització d'actes festius» (Bermúdez Requena, 2010: 34).

Així doncs, la Germandat de Nostra Senyora dels Dolors va viure una etapa de transició en què va passar de ser una germandat grupal, vertical i tancada a ser una germandat grupal (en tant que continuava sent una germandat de barri), horitzontal (per la creixent homogeneïtat que va aconseguir amb la incorporació de nous membres) i oberta (pel fet que l'afiliació a la seva nòmina va passar a ser lliure, basada en el veïnatge i la pertinença al barri). Tanmateix, la Germandat va mantenir un caràcter reaccionari i conservador enfront de les noves formes d'associacionisme que van sorgir al Cerro a la dècada de 1970, les quals, per la seva

banda, van desplegar el seu propi discurs d'identificació entre els habitants del barri:

Abans no era així. Tu anaves a l'església i deies: "Ai, la verge, què bonica!". I ja està. [...] Anaves a l'església i no hi havia aquesta passió i aquestes coses que es tenen ara. [...]. La gent que tenia un vincle amb la Germandat de sempre, doncs sí; la gent que era de la junta de la Germandat o que sortia amb la Germandat, doncs sí que tenia aquesta passió. Però era un cercle més tancat, no com ara.⁹

Abans era només entre ells, hi havia molt poqueta gent, no fomentaven. Per què ho havien de fer, si era una germandat de glòria i sortia pels carrers del barri i poc més?¹⁰

La transformació definitiva de la Germandat va arribar amb la seva conversió, el 1987, en germandat de penitència¹¹. A partir de llavors, la relació simbòlica de la Germandat amb el barri a través de la processó de la verge durant la *Velá* va donar pas a una concepció més oberta i popular de la corporació com a ambaixadora de barri davant de la resta de la ciutat. Tal com assenyàvem a l'inici d'aquest apartat, des del

1989, la processó de la Germandat i de les imatges fins a la catedral per Setmana Santa fa patent la seva integració territorial dins del mapa simbòlic de la ciutat: «Es tracta, per tant, d'un ritual que reflecteix els efectes del procés d'urbanització, alhora que persegueix el reconeixement social d'uns barris tradicionalment considerats com a perifèrics i, a vegades, marginals» (Hernández Ramírez, 1999: 268).

La consolidació de la Germandat com a ambaixadora del barri durant la festa major de la ciutat ha comportat l'assimilació del discurs d'identificació elaborat per aquesta, en substitució d'altres elements que amb anterioritat van conformar la identitat social dels residents del Cerro. La proposta d'identificació de la Germandat té com a moment culminant la processó de Dimarts Sant, en la qual l'exaltació de la comunitat compleix tant amb el seu paper d'expressió de la col·lectivitat com amb el seu caràcter simbòlic de cara a la resta de la ciutat. Dimarts Sant, per tant, és la imatge d'identificació més potent per a El Cerro del Águila, que veu reflectit en aquesta celebració el sentit de pertinença al barri basat en

Imatges de la primera sortida d'El Cerro del Águila amb rumb a la catedral (1989). ELABORACIÓ PRÒPIA A PARTIR L'ARXIU DE L'ABC SEVILLA

la col·lectivitat, les estretes relacions veïnals i la història comuna.

Dimarts Sant com a imatge d'identificació i exaltació de la comunitat

Amb l'absència de la imatge de la verge dels carrers del barri, la *Velá* de Nostra Senyora dels Dolors entra en un lent procés de declivi que s'aguditzava a partir de mitjans de la dècada de 1990 amb la gradual desintegració del teixit associatiu del barri. D'ençà dels seus inicis, la verge dels Dolors havia estat la raó de ser de la celebració i la processó dominical que li rendia homenatge, el moment més àlgid. Sense la verge, els veïns i les veïnes del Cerro van deixar de guarnir els carrers i, en general, la seva participació durant el temps festiu es va reduir considerablement malgrat la continuació de la celebració.

D'altra banda, la menor implicació de la Germandat de Nostra Senyora dels Dolors a la *Velá*, a causa del

seu nou paper com a ambaixadora del barri durant la Setmana Santa, i el traspass de responsabilitats a un comissió de festes (que va funcionar com a agent coordinador de l'organització) es van traduir en un canvi de model com a part del qual la festa va deixar de celebrar-se al barri (Bermúdez Requena, 2010); els escenaris, tablaos i ambigús van desaparèixer dels carrers i es va establir un recinte tancat fora del barri que incloïa diverses atraccions i casetes per a les diferents associacions.

Al problema de la lenta desarticulació del teixit associatiu del barri i l'absència de la verge en processó es va sumar el de la manca de recursos econòmics per a la celebració. Per aquest motiu, la comissió de festes va acudir al consistori de Sevilla a la recerca de finançament. Amb el creixent pes del finançament de l'ajuntament en la preparació de la *Velá*, els seus criteris organitzatius acaben per imposar-s'hi i la festa «tradicional» pels carrers del barri adopta

un nou model, més estandarditzat, a l'estil de la Fira de Sevilla, en un recinte tancat (entre les naus de la ja desapareguda fàbrica d'HYTASA) amb una portada de llums, casetes, actuacions sobre escenaris, tómboles i atraccions per a la canalla.

La transformació de la *Velá* està totalment relacionada amb l'auge i la consolidació del Dimarts Sant com la imatge més important d'identificació del barri i la seva festa gran: «*S'ha canviat la data. Abans el dia de trobada era la Velá i ara és Dimarts Sant*»¹². Encara que en els seus orígens la *Velá* sorgís com a eina per a «tornar a catolitzar» el barri en la postguerra més immediata, la vinculació simbòlica dels veïns i les veïnes del Cerro amb la verge va acabar per convertir la celebració en el moment cabdal de reafirmació de la col·lectivitat i exaltació de la comunitat del barri, que s'identificava amb la festa i s'hi recreava. Amb els anys, aquest paper ha estat adoptat per la processó de Dimarts Sant.

Sortida de la verge dels Dolors durant el Dimarts Sant a El Cerro del Águila (28/06/2018). EL CORREO DE ANDALUCÍA

En conseqüència, ara durant la processó de Dimarts Sant es desplega una coreografia i tenen lloc una sèrie de pràctiques que anteriorment estaven associades a la *Velá*:

*Abans el que passava era que hi passaves i et deien: "vine, home, pren-te un vi, pren-te..." i et donaven menjar i de tot al mateix carrer. Era molt familiar. Coneixies la gent. Perquè la verge no sortia com ara. Ara surt a la Setmana Santa, però llavors sortia a la Velá. Abans es feia tot, però la Velá ha perdut molt. Ja no és com abans.*¹³

Això es deu, en gran mesura, a la influència i assimilació del discurs d'identificació de la Germandat de Nostra Senyora dels Dolors. Aquest discurs d'identificació veïnal es fonamenta en els tres elements següents: a) l'elevació del Cerro com a barri tradicional dins de Sevilla, b) la idealització de la imatge de comunitat tancada del barri i c) l'expressió de la vida social del Cerro des d'una perspectiva ahistòrica i essencialista (Hernández Ramírez, 1999). Aquests tres pilars han contribuït a transformar Dimarts Sant en la festa multitudinària, de celebració i de trobada de veïns i veïnes, d'acte de reafirmació intralocal que és avui dia.

D'altra banda, tal com anunciàvem amb anterioritat, el finançament de la festa, d'acord amb l'acció simbòlica de la Germandat, ha connectat visiblement amb les expectatives veïnals i és un reflex molt significatiu de la consolidació tant del Dimarts Sant com a imatge d'identificació més important del barri com de la Germandat com a institució més representativa d'aquest (Almoguera i Hernández Ramírez, 1999). Aquesta idea encaixa amb l'expressat per Delgado, per a qui «a través dels ritus, els individus s'associen emocionalment amb les institucions, amb la qual cosa s'aconseguiria, per dir-ho

en paraules de Turner, convertir allò obligatori en desitjable» (2004: 93).

La Germandat ha estat la responsable, d'una banda, d'emfatitzar la imatge singularitzada del barri, en oposició a la tendència generalitzada, no sols a Sevilla, sinó a qualsevol context urbà, envers la dissolució de les identitats col·lectives en favor d'una ciutat cada vegada més buida de significats i menys permeable a les pràctiques socials. En concret, dins de l'imaginari urbà de Sevilla, el Cerro apareix com un nucli d'identitat resilient, permeable al canvi alhora que immutable, com si d'una entitat tancada es tractés, un lloc on els conflictes dels diferents grups socials residents queden anul·lats per la imatge extremadament idealitzada del barri que ressalta la seva homogeneïtat social, i per la seva horitzontalitat i intensitat pel que fa a les relacions socials. El Cerro es presenta, per tant, com una mena de barri amb una identitat pròpia, com un «barri-poble» diferent de la resta de la ciutat.

D'altra banda, el discurs d'identificació destaca la integració simbòlica del Cerro dins de la ciutat, en aparent contradicció amb el primer dels tres elements, és a dir, amb la idea de comunitat tancada. Aquest missatge té una doble funció: en primer lloc, ressalta la idea de la integració plena en l'entramat urbà sevillà amb l'objectiu d'arraconar la percepció negativa que es tenia del barri com a espai perifèric, marginal i perillós; i, en segon lloc, incideix en el caràcter popular del Cerro com a barri continuador de la tradició sevillana, en aquest cas, a través de la celebració del Dimarts Sant i de la participació del barri sencer en la Setmana Santa de la capital sevillana. Referent a això, Hernández Ramírez sentència:

L'aparent ambivalència del discurs identificador que destaca el caràcter comunitari de les seves relacions

socials i el seu aïllament com a centre de la vida social dels veïns alhora que ressalta la integració en la ciutat com un nucli més pretén elevar el Cerro a la categoria tradicional de Sevilla, on la sociabilitat entre els veïns és modèlica i allunyada d'allò que pejorativament es considera propi de les barriades marginals (1999: 270).

Tots dos elements del discurs d'identificació sovint apareixen recollits a la premsa local, que afirma, per exemple: «El Cerro manté viva la Sevilla dels barris que vam perdre»¹⁴ o «la frontera del Tamarquillo va fer, com a Triana, que els veïns fessin la seva vida al barri, creant una idiosincrasia molt particular»¹⁵. Els propis veïns i veïnes del barri fan esment d'aquestes particularitats en senyal d'orgull i diferenciació en relació als barris adjacents: «El Cerro continua sent el poble de sempre, amb construccions més modernes i amb la Velá fora, [...], però conserva l'essència»¹⁶ o «la relació al Cerro sempre ha estat de germanor més que de veïnatge, de germanor de poble»¹⁷.

La identificació del Cerro com a «barri-poble» és especialment rellevant per a entendre les implicacions de la celebració del Dimarts Sant per al propi barri. L'antiguitat del Cerro respecte als nuclis urbans més propers (Lobo Manzano, 1974), el reconeixement social que li ha atorgat com a entitat tancada, com a barri, la sortida del Dimarts Sant i la sortida processional en si són arguments que els veïns i les veïnes esgrimeixen amb freqüència, i que la Germandat instrumentalitza per tenir més visibilitat com a associació, per reconèixer-se com a habitants del barri i diferenciar-se de la resta de barris de la ciutat, alhora que es reconeixen, de manera paradoxal, com a part d'un entitat major, la ciutat de Sevilla, amb la qual no comparteixen una altra sèrie d'atributs que sí que són constitutius de la «identitat del Cerro» i que tenen

el Dimarts Sant com a moment de màxima expressió

L'èmfasi en allò comunitari constitueix el tercer pilar sobre el qual se sustenta el discurs d'identificació capitalitzat per la Germandat i defensat pels veïns i les veïnes del barri. Segons aquest, les relacions socials dins del Cerro amb prou feines han canviat des que es va crear el barri. Si bé és cert que durant molts anys les xarxes veïnals i familiars de suport mutu van ser essencials per a entendre les pautes de sociabilitat del Cerro, la visió que els atorga en l'actualitat el mateix valor que en el passat carrega contra els processos de transformació econòmica i social que ha experimentat el barri en les dues darreres dècades.

Així, la consideració que a El Cerro del Àguila es reproduïen les relacions socials a una escala similar a la d'un poble i que ho fan, a més, des d'una òptica novament idealitzada, basant-se en la família, la proximitat i la solidaritat, anul·la per complet els canvis en l'estructura social del barri, entre altres, en no contemplar la incorporació de nous veïns que no participen de les dinàmiques amb les quals s'identifiquen els veïns i les veïnes «de sempre», o ometre la diversificació social fruit dels canvis socioeconòmics a major escala, com la immigració.

La Germandat de Nostra Senyora dels Dolors aprofundeix en aquest mateix discurs i es presenta com a ambaixadora d'un barri popular, de caràcter humil i treballador, alhora que destaca la seva rellevància no sols com a agent en la integració simbòlica del Cerro a Sevilla, sinó com a pilar fonamental de la història del propi barri:

Que la Germandat hagi passat a ser de penitència li ha donat un recolzament enorme al barri. El respecte amb el qual es parla avui dia del Cerro a la

*ciutat de Sevilla no té res a veure amb la imatge que se'n tenia en els anys 1930, 1940, 1950, fins i tot 1960.*¹⁸

*El paper [...] de la Germandat dels Dolors per al barri quan no hi havia ajuntament, o quan amb prou feines s'arribava aquí, quan no hi havia claveres socials de suport, com pot haver-hi avui, ni hi havia estructures de col·laboració veïnal, el paper que han tingut la Germandat i la parròquia com a nexa d'unió és innegable.*¹⁹

El resultat de la construcció d'aquest discurs és la consideració del Dimarts Sant com a imatge d'identificació intralocal més important del barri en substitució de l'antiga *Velá*. Així, la celebració de la Setmana Santa dins d'El Cerro del Àguila s'erigeix com a dipositària de les pràctiques associades a la *i Velá* de Nostra Senyora dels Dolors, a més de constituir un ritual carregat de significat per als veïns i les veïnes del barri:

*M'agradi o no m'agradi, la Germandat ha creat això, una identificació amb el barri. Ha potenciat la identitat del barri "davant de". En un altre moment sí que hem tingut més referents. Ara tot gira al voltant de la Germandat, que és qui va marcant les pautes de cara a Sevilla i de cara al barri. De fet, el barri es bolca en el Dimarts Sant.*²⁰

Dins del ritual, la sortida de la Germandat, aproximadament al migdia del Dimarts Sant, representa l'acte principal degut a diversos elements que la singularitzen. A més de l'acompanyament dels veïns i les veïnes, en grups d'amics o familiars, així com de curiosos i visitants, la sortida de la Germandat destaca per la seva vistositat: els carrers pels quals discorre la processó es guarneixen amb mantons, cadenetes de banderoles, banderes, estampes, faldons i flors; i per la seva familiaritat: al llarg dels carrers de tot el barri es

disposen taules de veïns i veïnes que comparteixen menjar i beguda.

Altres elements singulars de la sortida són l'acompanyament musical de l'himne d'Andalusia abans que el pas de la verge surti per la porta de l'església, deixar anar un colom blanc per cada any en què la Germandat ha sortit en processó fins a la catedral, o el volteig de la imatge de la verge cap a la part del barri per la qual no discorre la processó en senyal de salutació. Tots aquests elements, juntament amb d'altres més tradicionals com són les *petalás*, les *saetas*, els visques i les alegres marxes pròpies de Setmana Santa, formen part tant de la funció estètica del ritual com de la seva dimensió simbòlica, en tant que els veïns i les veïnes s'hi reconeixen i hi participen. L'acompanyament a la processó s'allarga durant les més de deu hores de durada, fins que la Germandat es recull de tornada a la seva seu canònica, ja de nit, però amb la mateixa intensitat que durant la sortida, acompanyada d'una munió de veïns i veïnes.

Per aquests motius, el Dimarts Sant constitueix un patrimoni cultural immaterial a nivell urbà, malgrat la patrimonialització de la celebració per part de la Germandat, que en un moment donat va tractar fins i tot que la sortida de la verge dels Dolors al so de l'himne d'Andalusia fos declarada Bé d'Interès Cultural (BIC) dins la categoria d'activitat d'interès etnogràfic, segons la Llei 14/2007 del Patrimoni Històric andalús. La declaració no va prosperar, la qual cosa no implica que els veïns i les veïnes del Cerro hagin deixat de participar a la festa i d'identificar-s'hi. Molt al contrari, la devoció dels habitants del Cerro per la verge es manifesta fins i tot en absència de la celebració, com en els darrers dos anys, a causa de la pandèmia de la Covid-19.

Conclusions

L'anàlisi del cas de la celebració del Dimarts Sant a El Cerro del Águila s'ha centrat en tres eixos interconnectats entre si. En primer lloc, la rellevància del barri com a escenari, com a lloc de constitució d'allò simbòlic i escenificació de la ritualitat dels seus habitants dins del marc de referència que és la pròpia ciutat. En segon lloc, la importància dels processos diacrònics que travessen la constitució de les imatges d'identificació d'un grup determinat, en aquest cas, els veïns i les veïnes d'un barri de la perifèria de Sevilla. En tercer i últim lloc, el valor de les dimensions social i simbòlica d'aquestes imatges d'identificació com a pràctiques d'expressió de la col·lectivitat que parteixen d'un imaginari comú.

El barri, tal com s'apuntava a l'apartat introductori d'aquest text, és avui dia un lloc ineludible pel que fa a la construcció de les identitats socials urbanes. És un espai on, a través de l'apropiació, (re)producció i (re)creació de determinats elements culturals, els diferents grups i individus actuen ara com a dipositaris i agents transformadors d'un repertori de símbols de pertinença i imatges d'identificació del que Costa va denominar «societat de barri» (1999). Aquest procés no parteix d'una idea fixa de comunitat o una concepció estanca de la identitat (Clifford, 1995), sinó que opera de manera canviant sobre el fonament material que representa el barri com a espai relacional, històric i identificador (Lorenzi, 2007).

D'altra banda, les pròpies imatges d'identificació i els elements que les componen varien al llarg del temps, perquè són plurals, polifacètiques i canviant. Són, sense embuts, construccions imaginàries que, partint de la realitat social—de la seva idealització, de la seva mistificació o de la seva crítica

i reprovació—, responen a propostes d'identificació per a la representació d'un determinat grup (Hernández Ramírez, 1999). Aquestes propostes, de retruc, es construeixen sobre esquemes d'alteritat i diferència, particularitat i singularitat, comunitat i representacions de la col·lectivitat (Lindón, 2007) i poden operar com a eines de legitimació d'una determinada institució (com hem pogut comprovar al llarg de l'article), però també com a refugi davant la multiplicitat de codis en el veïnatge universal o davant les tinences contemporànies d'homogeneïtzació cultural.

En última instància, aquestes imatges d'identificació, quan responen, com dèiem, a formes intangibles d'expressió de la col·lectivitat (com són els rituals festius), van associades a una sèrie de pràctiques que les converteixen en autèntiques formes del patrimoni cultural immaterial (a nivell urbà, en aquest cas), de les quals els membres del grup en qüestió són ara dipositaris i transmissors. A més, els rituals festius possibiliten, en termes de barri, l'apropiació de l'espai, la cohesió dels grups socials a través d'una ideologia i uns valors compartits, i la seva projecció envers el conjunt dels imaginari urbans (Gravano, 2004).

En el cas de la celebració del Dimarts Sant a El Cerro del Águila hem pogut comprovar com aquests tres elements que han vertebrat la nostra anàlisi s'entrellacen amb la memòria comuna, l'imaginari compartit i el sentiment de pertinença com a lligam per fer del ritual l'expressió més visible de la col·lectivitat que conformen els veïns i les veïnes del barri, la imatge més destacada d'identificació intralocal dins de les propostes discursives del Cerro i la representació més important de la comunitat davant la resta de la ciutat de Sevilla. ■

BIBLIOGRAFIA

- **Almoguera, P.; Hernández Ramírez, J.** (1999) *El Cerro del Águila. De periferia a ciudad*. Sevilla: Ajuntament de Sevilla.
- **Augé, M.** (2000) *Los no lugares. Espacios del anonimato. Una Antropología de la sobremodernidad*. Barcelona: Ed. Gedisa.
- **Bermúdez Requena, J. M.** (2010) *La velá de Nuestra Señora de los Dolores del Cerro del Águila*. Sevilla: Hermandad de Nuestra Señora de los Dolores.
- **Castells, M.** (1979) *La cuestión urbana*. Madrid: Siglo XXI.
- **Costa, A.** (1999) *Sociedade de Bairro. Dinâmicas Sociais da Identidade Cultural*. Oeiras: Celta Editora.
- **Clifford, J.** (1995) *Dilemas de la cultura*. Barcelona: Ed. Gedisa.
- **Cucó, J.** (2004) *Antropología urbana*. Barcelona: Ediciones Ariel.
- **Delgado, M.** (2004) «Tiempo e identidad. La representación festiva de la comunidad y sus ritmos». *Zainak. Cuadernos de Antropología-Etnografía*, 26, 77-98.
- **Delgado, M.** (2011) *El espacio público como ideología*. Madrid: Los Libros de la Catarata.
- **García Canclini, N.** (2006). *Diferentes, desiguales y desconectados. Mapas de la interculturalidad*. Madrid: Ed. Gedisa.
- **Gravano, A.** (2004) *Antropología de lo barrial. Estudios sobre producción simbólica de la vida urbana*. Buenos Aires: Editorial Espacio.
- **Halbwachs, M.** (2004 [1968]) *La memoria colectiva*. Saragossa: Prensas Universitarias de Zaragoza.
- **Hernández Ramírez, J.** (1999) *El Cerro del Águila e HYTASA. Culturas del trabajo, sociabilidad e imágenes de identificación*. Sevilla: Diputació de Sevilla.
- **Lefebvre, H.** (1974) «La producción del espacio». *Papers: Revista de Sociología*, 3, 219-229.
- **Lefebvre, H.** (1975) *De lo rural a lo urbano*. Barcelona: Península.
- **Lewicka, M.** (2010) «What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment». *Journal of Environmental Psychology*, 30, 35-51.
- **Lindón, A.** (2007) «La ciudad y la vida urbana a través de los imaginarios urbanos». *EURE*

Revista Latinoamericana de Estudios Regionales. 33, 99, 7-16.

Lobo Manzano, L. (1974) *Un barrio de Sevilla. El Cerro del Águila*. Sevilla: Universitat de Sevilla.

Lorenzi, E. (2007) *Vallekas, puerto de mar. Fiesta, identidad de barrio y movimientos sociales*. Madrid: Ed. Traficantes de Sueños.

Mansilla, J. (2015) «La Flor de Maig somos nosotros. Una etnografia de la memoria en el barrio del Poblenu, Barcelona». Tesi doctoral: Universitat de Barcelona.

Mansilla, J. (2018). «El papel simbólico del “barrio” en los conflictos urbanos. Reflexiones sobre el caso del Poblenu, Barcelona». *Ankulegi. Revista De Antropología Social*, 21, 103–116.

Martinez Montoya, J. (2004) «La fiesta patronal como ritual performativo, iniciático e identitario». *Zainak. Cuadernos de Antropología-Etnografía*, 26, 347-367.

Moreno, I. (1985) *Cofradías y hermandades andaluzas. Estructura, simbolismo e identidad*. Granada: Editoriales Andaluzas Unidas.

Moreno, I. (2006) *La Semana Santa de Sevilla. Conformación, mixtificación y significaciones*. Sevilla: Biblioteca de Temas Sevillanos.

Moreno, I. (2007). «Transformaciones y encrucijadas de “un hecho social total”: la Semana Santa de Sevilla en la Modernidad y en tiempos de Glocalización». En Lucá, P. (coord.), *L'albero della vita: feste religiose e ritualità profane nel mondo globalizzato* (1000-1025). Florència: Firenze Universty Press.

Vega, J. M. (2002) *El barrio del Cerro del Águila y la Hermandad de Nuestra Señora de los Dolores*. Sevilla: Fundación El Monte.

Wellman, B. (ed.) (1999) *Networks in the Global Village. Life in Cotemporary Communities*. Boulder-Oxford: Westview Press.

NOTES

1
Aquest text forma part de la recerca per a la tesi doctoral que l'autor du a terme al Departament d'Antropologia Social de la Universitat de Sevilla sota el títol «Etnografia patrimonial a El Cerro del Águila. Memòries i iniciatives de patrimoni- alització a la perifèria de Sevilla». La direcció de la tesi corre a càrrec de la Dra. Gema Carrera Díaz (IAPH) i del professor Dr. David Florido del Corral, a qui també correspon la tutoria de la recerca.

2
El treball de camp a El Cerro del Águila s'ha prolongat durant gairebé dos anys, des de la primera visita al barri fins a la conclusió de les últimes tasques de documentació i les darreres entrevistes d'un total de quaranta-cinc. La majoria van ser entrevistes semiestructurades, encara que també es van fer diverses històries de vida a causa de l'interès que suscitava el perfil de la persona entrevistada. Finalment, almenys tres entrevistes es van dur a terme de manera grupal, amb membres de col·lectius i associacions veïnals. En aquest recompte d'entrevistes no s'han inclòs les entrevistes informals.

3
Testimoniatge de M., veí del Turó durant 52 anys, 07/03/2020.

4
Testimoniatge de J. M., veí del Turó durant 40 anys, 09/04/2020

5
S'anomenen germandats de glòria les que fomenten el culte a alguna advocació mariana o a algun sant però no realitzen estació de penitència durant la Setmana Santa.

6
Es coneixen com a germandats sacramentals les que professen adoració cap al Santíssim Sagrament.

7
Testimoniatge de M., veïna del Turó durant 78 anys, 21/02/2020

8
Testimoniatge de J., veí del Turó durant 42 anys, 05/02/2020

9
Testimoniatge de C., veïna del Turó durant 57 anys, 16/11/2019

10
Testimoniatge de C., veïna del Turó durant 62 anys, 09/06/2020

11
S'anomenen germandats penitencials les que realitzen estació de penitència durant la Setmana Santa.

12
Testimoniatge de J., veí del Turó durant 42 anys, 05/02/2020

13
Testimoniatge de S. veí del Turó durant 80 anys, 18/10/2019

14
Fernández, M. J. (18 de febrer de 2020) «El Cerro mantiene viva la Sevilla de los barrios que perdimos». *El Correo de Andalucía* [20/05/2021] <https://elcorreoweb.es/mas-pasion/el-cerro-mantiene-viva-la-sevilla-de-los-barrios-que-perdimos-GA6354822>

15
Macías, J. (26 de febrer del 2018) «La parroquia del Cerro: un “mini ayuntamiento” que creó una cofradía». *ABC Sevilla* [21/05/2021] https://sevilla.abc.es/pasionesevilla/noticias-semana-santa-sevilla/sevi-la-parroquia-del-cerro-mini-ayuntamiento-creo-una-cofradia-124074-1519342034-201802260035_noticia.html

16
Testimoniatge de J. veí del Turó durant 42 anys, 05/02/2020

17
Testimoniatge de C., veïna del Turó durant 62 anys, 09/06/2020

18
Testimoniatge de J. M., veí del Turó durant 40 anys, 09/04/2020

19
Testimoniatge de L., veí del Turó durant 50 anys, 05/02/2020

20
Testimoniatge de M., veïna del Turó durant 49 anys, 20/01/2020